

ЗАВОДСЬКІ БАГАТОТИРАЖКИ В СИСТЕМІ ГАЛУЗЕВОЇ ПРЕСИ СУМЩИНИ 1930-Х РОКІВ

У статті розглянуто заводські видання Сумщини. Визначено основні тенденції становлення та розвитку цього типу видань, засоби ідеологічного впливу на формування соціалістичного світогляду робітника.

Ключові слова: регіональна преса, галузева преса, заводська багатотиражка.

I. Вступ

Галузева преса Сумщини бере свій початок наприкінці 20-х рр. XX ст. у період політики форсованої індустріалізації країни і колективізації сільського господарства. Варто зауважити, що в системі регіональної преси Сумського краю переважали сільськогосподарські видання, що зумовлено економіко-географічною специфікою області. Водночас реконструктивний період, як зазначав у свій час Микола Бухарін, вимагав усвідомлення того, що розвиток сільського господарства залежить від індустрії: без трактора, хімічного добрива, електрифікації сільське господарство приречене тупцювати на місці. Саме індустрія є важелем радикального перевороту в сільському господарстві, і без провідної ролі індустрії неможливе подолання сільської відсталості, варварства та злиднів [2]. У 30-х рр. XX ст. питання індустріалізації набуває ще більшої ваги й актуальності у зв'язку з погіршенням відносин СРСР з капіталістичними країнами й передчуттям можливої воєнної загрози та вимогою підвищення продуктивності суспільної праці, яка була «найглибшим критерієм високого рівня суспільного ладу» [3].

У таких суспільно-політичних умовах нагальним постало питання створення галузевої преси. На Сумщині, зокрема, власні друковані органи заснували машинно-тракторні станції, радгоспи, промислові підприємства. Розраховані на конкретну читачку аудиторію, газети встановлювали з нею тісні взаємозв'язки, практикували роботу виїзних редакцій, які готували спеціальні випуски газет, присвячені найважливішим поточним питанням розвитку своєї галузі. Всю свою діяльність галузева преса спрямовувала на підвищення трудової активності мас, всіляко допомагаючи в організації виробництва, підвищенні його рентабельності, сприяла широкому поширенню передового досвіду.

Окремих питань становлення й розвитку регіональної преси першої половини XX ст. торкалися І. Герман, О. Пархітько, О. Попова, К. Ульянова, О. Хобта та ін. Поза увагою дослідників допоки залишалася преса Сум-

щини зазначеного періоду. Дослідження цього сегменту інформаційного простору дасть змогу усунути прогалини в науковому осмисленні ролі галузевої регіональної преси в становленні й розвитку загальної системи української партійно-радянської преси. Усе це засвідчує *актуальність* обраної теми.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити основні тенденції становлення та розвитку заводської багатотиражної преси, засоби ідеологічного впливу на формування соціалістичного світогляду робітника в галузевій пресі Сумщини 1930-х рр.

III. Результати

На тлі галузевих видань, з-поміж яких найчисленішими були друковані органи радгоспів та МТС, у фондах Державного архіву Сумської області збереглися лише поодинокі примірники заводських багатотиражок Конотопа й Шостки. Незважаючи на таку ситуацію, їх вивчення дає змогу судити про місце такого типу газет у системі регіональної періодики загалом.

Заводські видання 1930-х рр. представлені такими багатотиражками: «Ударник транспорта», «Ударник» (Конотоп), «Шлях робітника», «За радянську кіноплівку» (Шостка). Розглянемо їх з урахуванням таких основних типологічних ознак, як видавничий орган, завдання і програма, внутрішня структура, періодичність, наклад тощо [1].

«Ударник транспорта» видавався політвідділом Конотопського району західної залізниці. Головним редактором видання був І.Ф. Кислиця. Газета почала виходити у 1931 р. і мала наклад 6000 примірників. У фондах ДАСО збереглася підшивка із 52 примірників за 1934 р.

Тематика матеріалів переважно визначалася галузовими потребами, що стосувалися безпосередньо конотопської залізничної дільниці. Більшість матеріалів – дописи робкорів, що тенденційно викривають вади й недоліки в роботі або ставлять за приклад ударну працю («Вагони зайво простоюють»; «Навмисно засилають вантажі»; «Торгуються, а вагон стоїть» (№ 25, 18 березня 1934 р.); «Про ДСП Пінчука та капризи пасажира»; «Жорстоко покарати хабарників» (№ 33,

6 червня 1934 р.) та ін.). Трапляються на сторінках передруки з центральних видань. Це переважно постанови, закони, ухвали, що стосувалися проблем залізничної галузі. Так, у № 25 за 18 березня розміщено матеріал під назвою “Державна дисципліна понад усе” (Постанова Раднаркому про роботу Донецької залізниці, опубліковано в “Правді”); у № 49 за 29 травня 1934 р. читаємо “Державний план перевезень – закон!” (передовиця “Правди” за 21 травня) та ін.

Про головні пріоритети в роботі видання свідчить, на нашу думку, змістове наповнення номера за 5 травня 1934 р., присвяченого другому зльоту робкорів – ударників транспорту. Передова сторінка традиційно розпочинається з гасел: “Більшовицька преса – найгостріша й найсильніша зброя нашої партії (Сталін)”, “Бути організатором мас за цілковите виконання рішень партії!”. Привертає увагу публікація “Ленін про характер наших газет”, у якій йдеться про те, що “буржуазна преса за “добрих старих буржуазних часів” не чіпала “святого святих” – внутрішнього стану справ на приватних фабриках, у приватних господарствах. Цей звичай відповідав інтересам буржуазії. Його нам треба радикально позбутися. Тип газет у нас не змінюється ще так, як мусив він змінитися в суспільстві, що переходить від капіталізму до соціалізму. Менше політики. Політику висвітлено цілком і зведено на боротьбу двох таборів: повсталого пролетаріату й купки рабовласників-капіталістів. Більше економіки, економіка потрібна нам у розумінні збирання, перевірки й вивчення фактів справжнього будівництва нового життя...” (№ 41, 5 травня 1934 р.). Отже, незважаючи на активну політику формування нового світогляду будівника комунізму, остаточно позбутися пережитків буржуазного устрою тогочасній владі все ще не вдалося, при тому, що від червоного перевороту минуло вже 17 років. Підняття “бойового духу” народу, його самовіддана праця на будівництві нового життя – основна мета, з якою ЗМІ повинні йти у маси.

Тенденційно на шпальтах “Ударника транспорту” висвітлювалися теми соціалістичних змагань та ударництва. Відзначимо, що всі матеріали такої тематики завжди містили ідеологічно налаштований “вступ” або “висновки”, що так чи інакше підтримують культ особи. Так, у березневому випуску читаємо допис Климченка під назвою “Климченко ділом бореться за ліквідування відчепок”, який пише сам про себе: “Опрацьовуючи доповідь т. Сталіна, я, мастильник конотопського резерву, робкор-ударник Сталінського призову, твердо переконаний, що цей історичний документ є дійсно розгорнутою програмою побудови безкласово-соціалістичного суспільства в нашій країні. А залізничний транспорт працює погано. Я закли-

каю всіх робкорів-ударників наслідувати йому прикладу, ділом битись за поліпшення роботи залізничного транспорту. Вивести наш Конотопський район у лави передових районів на залізниці” (№ 23, 23 березня 1934 р.).

Привертає увагу той факт, що напередодні радянських свят, як-то: 1 травня чи річниця революції – ЦК ВКП (б) зі сторінок преси усіх рівнів пропонував гасла до святкування і демонстрацій. У випуску “Ударника транспорту” за 28 квітня усю першу сторінку займають 45 гасел, зі змісту яких можна дійти певних висновків про економіко-політичну ситуацію в країні. Серед них такі: “Війни не хочемо, але до оборони готові. Ті, хто спробують напасти на нашу країну, – отримають нищівний опір, щоб надалі непорадно було пхати своє свиняче рило в наш радянський город! (Сталін)”; “Братерський привіт робочому класу Австрії! Хай живе його бойовий авангард – комуністична партія! Геть фашистських катів!”, “Імперіалісти готують нові війни, готують напад на СРСР. Пролетарі і трудівники усього світу! Геть провокаторів війни! На захист Радянського Союзу – батьківщини всіх трудящих!”, “Зробимо всі колгоспи й радгоспи більшовицькими! Очистимо від куркулів, шкідників, ледарів, злодіїв і розкрадачів народної власності! Вище стяг революційної пильності!” (№ 38, 28 квітня 1934 р.).

Ще одним представником галузевої залізничної преси Конотопщини була газета “Ударник” – орган заводського партійного комітету КП(б)У та заводського комітету профспілки Конотопського паровозоремонтного заводу. Припускаємо, що газета була заснована у листопаді 1929 р., оскільки в усіх номерах з березня до жовтня 1934 р. зазначено: “рік видання п’ятий”, а починаючи з № 100 за 3 листопада – “рік видання шостий”. Редактором газети, що мала наклад 5000 примірників, був С.А. Кучин. Інформація друкувалася переважно на двох сторінках українською та російською мовами.

За змістом та структурою “Ударник” мало чим відрізнявся від “Ударника транспорту”. Переважала виробнича тематика, що підтверджують такі назви публікацій: “Більше вагонів і кращої якості”, “Понад завдання – 60 відсотків”, “Гірше за всіх працює комсомол товарного цеху” (№ 77, 3 березня 1934 р.); “Перші в механічному”, “Вагоновантажний закінчує виробничий рік проривом” (№ 116, 16 грудня 1934 р.) та багато інших.

Значну увагу редакція газети приділяла популярній на той час темі чистки партії, яка періодично проводилася в усіх структурних підрозділах заводу. “Забезпечити в партії пролетарську дисципліну й очищення партійних лав від усіх ненадійних, нестійких і тих, що примазалися елементів” – таким гаслом розпочинається номер, у якому на

першій сторінці подано витяг з інструкції Центральної комісії ВКП(б) з чистки. Далі йдеться: “На заводі комісія чистки приступила до роботи. 26 червня в 4 год 15 хв розпочинається чистка первинної організації малярного цеху. Після малярного почнеться чистка організацій вагонотоварного, колісного, ремонтного, електричного, будівельного цехів, ФЗУ, приміських господарств “Ударник”, “Путеец” і ОРСа. Комуністи, готуйтеся звітувати перед партією, продемонструйте зразки роботи на виробництві, оволодіння Марксо-Ленінською теорією та технікою свого виробництва” (№ 51, 26 червня 1934 р.).

Нижче, в цьому ж номері, читаємо викривальні робкорівські матеріали, які традиційно мали форму доносів. Автор К-й у дописі “Гнати петлюрівців з партії пише”: “Вступаючи до партії, Судак приховав своє перебування у білих. Немає місця Судаку в лавах партії. Комісія по чистці притягне до відповідальності й тих комуністів, які ручалися за петлюрівця”. І. Єсипенко викриває “непартійну” поведінку свого колеги в матеріалі “Судити Мамоненка”: “Робітник ливарного цеху Мамоненко П.А. на своє утримання взяв сестру своєї дружини, видаючи її за дочку. За свідоцтвом сусідів, ця сестра віком 14 років. Сам Мамоненко одружився два роки тому. Перевіркою встановлено, що вдумана дочка навіть і не мешкає з ним, а у Сосниці. Під час видачі паспортів вона жила у Мамоненка, була записана до паспорта й одержує забірні документи”.

У номері за 12 травня читаємо цілу добірку публікацій про чистки, з-поміж них такі: “Комуніст Московенко зустрічає чистку досягненнями”; “Готуватися до чистки лав обласної парторганізації”, “Працюють по ударному”, “Ще не перебудувалися”, “Склад обласної комісії чистки”, “Угрюмов 9 місяців порушує устав партії” та ін.

Значну увагу редакція “Ударника” приділяла діяльності робкорів, огляду й аналізу цехових газет, які відігравали не останню роль у житті виробничих колективів. Про те, що на заводі виходило багато стіннівок і як вони впливали на умови праці та якість виробництва, свідчить тематика випуску за 5 травня. Номер розпочинається гаслом “Робкори! Зробімо наш завод зразковим на транспорті! Завоюймо право на рапорт товаришу СТАЛІНУ!”. У листі робкорів казанового цеху “Наша газета виходить щодня!” йдеться: “Наша стінна газета раніш виходила нерегулярно, їй бракувало оперативності, а головне до неї писали дві-три особи. В квітні місяці до заводу приїхала інструктор “Политотдельца” тов. Балтер. Перед парторгом цеху та цехомом вона поставила питання про організацію щоденних газет у цеху. Зараз цехова газета “За качество” виходить регулярно щодня. <...> Ми упевнились, що для того, щоб в газеті була оперативність, для

того, щоб у роботі її брали участь всі робітники цеху, треба домогтись того, аби жодний допис, вміщений у газету не залишався без наслідків...”. Нижче редакція повідомляє, що реакція на дописи робкорів є: проведено світло у трубне відділення, відремонтовано рукав водопостачання тощо.

“Шлях робітника” – орган бюро партколективу та завкому Шосткинського заводу № 9. Імовірно, видання засновано у 1924 р., оскільки на шпальтах чисел за 1930 р. зазначено: рік видання сьомий. Зауважимо, що у фондах ДАСО збереглися 85 номерів газети за 1934 р. та 4 випуски за 1930 р. Вважаємо за доцільне приділити увагу останнім, оскільки газети 1934 р. є типовими і за своєю структурою та жанрово-тематичною складовою не відрізняються від заводських видань Контотопа, які розглядалися нами раніше.

Газета виходила на 2–4 сторінках, тричі на місяць накладом у 1100–1200 примірників, друкувалася у власній друкарні заводу. Відповідальним редактором був Роговий.

Зауважимо, що в цій газеті відсутні матеріали, що безпосередньо стосуються виробництва. Інформація обмежується заїждженими традиційними висловлюваннями на зразок: “Виконання п’ятирічного плану потребує напруження всіх сил робітничого класу, значного збільшення темпів нашої роботи, вживання нових форм комуністичної організації праці...” (№ 3, 31 січня 1930 р.). Або, підбиваючи підсумки I кварталу 1930 р., у публікації “Висновки, які повторювати не слід”, редакція наводить лише цифри, не звертаючи увагу навіть на критерії, за якими велися підрахунки: “З аналізу виконання першого кварталу ми маємо такі наслідки, що за програмою виконано тільки 58,07% та позапланово 9,98%, а разом виконано 69,05%. Таким чином, порівнюючи виконання з програмою завдань за планом, ми маємо недовиконання проти плану на 41,93%” (№ 3, 31 січня 1930 р.). Матеріал про підсумки роботи заводу за I квартал охоплює повністю другу сторінку номера й увесь її текст, являє собою добірку пафосних комуністичних фраз та абстрактних висловів-закликів до наполегливої праці, як-то: “До виконання плану – ця умова повинна бути поставлена з усією рішучістю та відповідальністю перед кожним керівником та робітником на підприємстві. Інших розмов бути не може, цього вимагає робітничий клас та його інтереси” (№ 3, 31 січня 1930 р.).

Аналіз змісту газети не дає жодних уявлень про специфіку праці на виробництві, оскільки не згадується навіть, що виготовляють робітники, до якої галузі належить підприємство. Отже, всі матеріали мають декларативний характер і відбивають тенденції ідеологічного зомбування мас.

Бюрократичні підходи до організації праці виявляються в публікації “До всіх робітників, службовців і інженерно-технічного персо-

налу заводу № 9". Зокрема повідомляється про початок двомісячнику огляду цехів підприємства, підсумки якого оприлюднюватимуться на шпальтах "Шляху робітника". Задля досягнення поставленої мети редакція подає список "матеріалів, що повинен дати кожний робітник: а) як виконуються завдання в справі зниження собівартості та підвищення продуктивності праці; б) темп розгортання соцзмагання; в) якість роботи ударних бригад і колективів; г) як розгортаються раціоналізаторські заходи на виробництві; д) яку участь бере у виконанні заходів інженерно-технічний персонал і що робиться з його боку по підвищенню кваліфікації та технічного рівня робітників; е) стан масової роботи; ж) забезпечення керівництва з боку партійних і профорганізацій, розгорнення ініціативи робітників" (№ 3, 31 січня 1930 р.).

Відомо, що у 1934 р. в Шостці виходила газета "За радянську кіноплівку", яка була органом партійного комітету й фабкому фабрики № 6. На жаль, жодного примірника видання у фондах архівів і бібліотек Сумщини не збереглося. Згадку про нього знаходимо у публікації "Чому не покарано злочинців", що надрукована у газеті "Зоря" за 27 грудня 1934 р. (№147).

IV. Висновки

Вивчення заводських багатотиражок дає підстави для висновку про те, що ці видання

були ідеологічним знаряддям масової політичної роботи у формуванні соціалістичного світогляду робітника; мали безпосередній організаційно-ідейний зв'язок із читацькою аудиторією – робітниками заводу, оскільки створювалися безпосередньо на підприємствах; редакції газет складалися із працівників політвідділів, які мали змогу спостерігати за проблемами виробництва на місцях; ідеологічно заангажований зміст та політика видань виявлялися у мовностилістичному оформленні публікацій: вони були перенасичені гаслами, політичними закличками, штампами. Слід зазначити, що наше дослідження не вичерпує всіх аспектів заявленої теми. Детального вивчення потребують подальші трансформаційні процеси, що відбулися в мережі місцевої галузевої преси під впливом політичних і соціально-економічних чинників кінця 1930 – початку 1940 рр.

Список використаної літератури

1. Акопов А. Методика типологического исследования периодических изданий (на примере специальных журналов) / А. Акопов. – Иркутск : Изд-во Иркутского ун-а, 1985. – 96 с.
2. Бухарин Н.И. Заметки экономиста / Н.И. Бухарин // Правда. – 30 сентября 1928 г.
3. Бухарин Н.И. Экономика Советской страны / Н.И. Бухарин // Известия. – 12 мая 1934 г.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2014.

Сыпченко И.В. Заводские многотиражки в системе отраслевой прессы Сумщины

В статье рассмотрены заводские издания Сумщины. Определены основные тенденции становления и развития этого типа изданий, средства идеологического воздействия в формировании социалистического мировоззрения рабочих.

Ключевые слова: региональная пресса, отраслевая пресса, заводская многотиражка.

Sypchenko I. Factory newspaper in the system of trade press of Sumy Region in 1930th.

Trade press of Sumy region originated in the end of 20's of the XX century. It was the period of the policy of forced industrialization and collectivization of agriculture. It should be emphasized that in the regional press of Sumy main dominance had rural newspapers, due to economic and geographical specific conditions of this region.

During 30's question of industrialization became particularly important and topical. The reason was the deteriorating relations between the USSR and the capitalistic countries and anticipation of possible military threat on the one hand and the requirement to increase the productivity of work, which was "profoundly criterion of high level of social order" on the other hand.

Newspapers were designed for a specific readership, so they established close relations with it, practices job-site editors who prepared special editions of newspapers, which was devoted to the most important current issues of the industry's development. All the activity industry press directed at improving the labor activity of the people, trying to help about the organization of production, increasing its profitability and contributed to the wide dissemination of best practices.

In the article were analyzed newspapers that have been created in the early 1930s by the political departments of factories Konotop and Shostka areas ("Udarnick transporta", "Udarnik", "Shlyah Robitnyka", "Pf Radyansku Kinoplivku"). It was found that the emergence of factory press was caused by needs of the Communist authorities, which tried to influence on the minds of ordinary workers by newspaper. The purpose of all publications of that time, including the trade press, was a call for commitment to the economic crisis. Factory newspapers in structure and content for the most part followed the tradition of the central and regional press. Ideologically biased content was detected in speech style figuration: slogans calling, quotations from speeches "red leaders".

Key words: regional press, trade press, factory newspaper.